

ARTICOLE

**CÂTEVA IPOSTAZE ALE AUTONOMIEI DE VOINȚĂ
ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT**

Călina JUGASTRU*

Abstract: *A few instances of the will autonomy in international privat law. Amplifying the space of the will autonomy is a process that "takes over" more and more areas, both in the national conflictual law and in the European law. At an overview of the provisions of private international law, the ascent of the will autonomy (even in areas where, until a certain time, would have been unthinkable) cannot go unnoticed. What contributed to increasing the role of the will autonomy and to the normative expansion of the principle was the segment of international judicial cooperation. In the context of the European law, the will autonomy is one of the links carefully designed to encourage state cooperation and to "positively" address some legal norms (regulations) which enter into the national law of the Member States immediately, directly and primarily. From the level of the norms from the European regulations, the principle of will autonomy has become a source of inspiration and a regulatory model for some of the European states' legislatures.*

We note some of the technical aspects of the will autonomy in the conflicts of laws: choosing the applicable law (in matters of divorce and body separation, matrimonial regimes, contract, unilateral legal act, succession, civil claims consecutive with the violation of personality rights); choosing the type of conjugal or paraconjugal union; choosing the matrimonial regime; choosing the state where the headquarters of the legal person will be. In conflicts of jurisdiction, choosing the forum is the expression of the will autonomy of the parties, provided that it is ineffective in cross-border disputes that are stolen from the parts availability.

Cuvinte cheie: *conflicte de legi, conflicte de jurisdicții, autonomia de voință, forme*

Keywords: *conflicts of laws, conflicts of jurisdictions, will autonomy, forms*

§1. Preliminarii

Relația dreptului internațional privat cu autonomia de voință este una specială. Aceasta din urmă îl desăvârșește ca drept al particularilor, îi conferă flexibilitate (în ce privește ordonarea punctelor de legătură din structura normelor conflictuale) și îi întregeste/ sporește atractivitatea, încurajând legarea raporturilor juridice transfrontaliere.

Raporturile cu element de extraneitate valorifică principiile ale dreptului privat și, pe fundamentul „comun”, adaugă noi semnificații și elemente de conținut. Autonomia de voință este unul dintre principiile căruia dreptul internațional privat i-a oferit o formă aparte de expresie – *lex voluntatis*.

S-a afirmat, la un moment dat, că autonomia de voință este o modalitate prin care voința părților se substituie legii care ar fi fost aplicabile, dacă s-ar fi luat în considerare punctul de legătură indicat de norma de conflict (adică dacă s-ar fi recurs la localizarea obiectivă a raportului juridic)¹. Chiar mai mult decât atât, voința părților se aplică direct raportului juridic, în cazurile și în limitele permise de lege, fără a fi necesară desemnarea obiectivă a legii competente și apoi înlăturarea acesteia, în temeiul autonomiei de voință.

Reglementările de drept internațional privat privesc autonomia de voință ca fiind o facultate pe care o au particularii, persoane fizice și persoane juridice în gestionarea raporturilor cu element de extraneitate. Exprimarea voinței de a aplica o anumită lege materială este o posibilitate aflată la dispoziția participanților la circuitul privat transfrontalier. În măsura în care aceștia nu vor valorifica beneficiul determinării subiective a legii aplicabile, intră în acțiune norma de conflict care determină obiectiv dreptul material aplicabil. Observăm, de pildă, că dreptul român are variante de rezervă în operațiunea localizării obiective, pentru a preveni situația în care legea aplicabilă nu ar fi identificabilă. Ultima soluție, în „cascada” enumerării legilor aplicabile, este norma conflictuală care include puncte de legătură întotdeauna determinabile. Fie că este legea locului celebrării căsătoriei (pentru efectele generale ale căsătoriei) fie că este legea locului încheierii actului juridic (pentru condițiile de fond ale actului juridic) raportul juridic nu rămâne „descoperit”, din perspectiva *lex causae*.

În cuvintele cele mai simple, autonomia de voință conferă părților libertatea de a desemna, ele însele, legea pe care o preferă pentru a câmui raportul juridic cu element străin. În general, lucrările de specialitate tratează autonomia de voință cu trimitere la materia actului juridic cu element de extraneitate². Trebuie precizat însă, că autonomia de voință nu este specifică acestei materii, dar o caracterizează, prin excelență. Actul juridic, ca produs al voinței (autorului sau părților) este câmpul preferat de manifestare al autonomiei de voință, însă nu este singurul. Regulamentele europene uzează tot mai frecvent de autonomia de voință și inspiră legislațiile naționale de drept internațional privat. Astfel, se poate aprecia că, sub diverse forme de expresie și în diverse materii, principiul autonomiei de voință va fi multiplicat în raporturile juridice cu element de extraneitate.

§2. Noțiune și fundament

2.1. Noțiune

Ambele principii ale dreptului substanțial – principiul autonomiei de voință și principiul voinței reale (interne) – sunt operante în raporturile cu element de extraneitate. Pe lângă semnificațiile care le sunt atribuite în dreptul material, regulile fundamentale amintite dobândesc dimensiuni particulare și un plus de sensuri în dreptul internațional privat. Dezvoltăm, în acest

context, principiul autonomiei de voință, care găsește forme particulare și multiple de expresie în dreptul internațional privat.

2.2. Fundament

Rezultă cu claritate, din cele expuse, o serie de avantaje ale alegerii legii aplicabile în plan internațional privat. Dincolo de gama largă de opțiuni, de optimizarea gestiunii situației generate de raportul juridic, în funcție de norma desemnată ca aplicabilă, rămâne predictibilitatea atât de necesară în raporturile private cu element străin. Momentul alegerii legii aplicabile nu este unul spontan. Legiuitorul pune la dispoziția subiecților de drept o alegere care se dorește a fi rezultat al examinării variantelor de lege aplicabilă, cântării avantajelor și dezavantajelor fiecărei opțiuni, deliberării și deciziei. Hotărârea părților sau autorului de a se îndrepta spre un anumit sistem de drept este expresia autonomiei de voință și, în același timp, are avantajul consimțământului informat la încheierea convenției de alegere a legii aplicabile (sau la exprimarea voinței unilaterale a autorului).

Acestea ar fi rațiunile pentru care autonomia de voință ocupă un spațiu tot mai important în relațiile cu element extraneu. Regulamentele europene confirmă faptul că determinarea subiectivă a legii aplicabile este regula în materie de cooperare judiciară pe linie civilă și comercială.

Explicații pe marginea predictibilității pot fi dezvoltate, pentru fiecare dintre domeniile autonomiei de voință. Reținem câteva comentarii edificatoare în materie de succesiuni internaționale. Principiul predictibilității facilitează autorului succesiunii posibilitatea de a-și planifica transmisiunea în condiții de siguranță și certitudine, nu numai în privința legii aplicabile succesiunii, cât și în ce privește autoritatea căreia îi revine sarcina de a o formaliza. "Predictibilitatea favorizează planificarea succesorală (*succession planning*) și are legătură directă cu autonomia de voință ce poate fi exercitată în această materie. În plus, autorul succesiunii avea posibilitatea, chiar înainte de data aplicării Regulamentului (17 august 2015 – art. 83 alin. 2), să aleagă legea care va governa succesiunea sa [...]"³.

§3. Relația cu drepturile fundamentale ale omului

Una dintre analizele interesante dezvoltate doctrinar este cea care pune autonomia de voință în relație cu unele drepturi fundamentale consacrate și garantate la nivel internațional. Sunt vizate, cu precădere, dreptul la respectarea vieții private și familiale și dreptul persoanei de a dispune de sine însuși.

3.1. Relația cu dreptul la respectarea vieții private⁴

Punctul de plecare al discuției este analogia, în ce privește asimilarea perimetrului de libertate pe care îl implică autonomia de voință cu spațiul de libertate și neimixtiune pe care îl presupune, prin definiție, viața privată și pe separația netă între sfera publică și sfera privată.

Individul are, în virtutea autonomiei de voință, la fel ca și în contextul vieții private, posibilitatea de a fi la adăpost de controlul statului, de intervenția autorităților (publice) și de a beneficia de libertate de acțiune. Autonomia de voință este “înainte de toate, dreptul individului de a se dezvolta în afara sferei sociale și politice, este dreptul de a-și rezerva un spațiu privat, în care statul nu are nicio intervenție și în care nu suferă nicio constrângere de natură politică”⁵. Astfel concepută, autonomia de voință este menită lărgirii, pe cât posibil, a ariei individuale de acțiune și evitării imixtiunilor din partea societății. Privită sub aspectul dreptului la dezvoltare personală, viața privată apare ca expresie a unui drept fundamental, a cărui sursă se găsește în autonomia voinței individuale. Acest drept fundamental este prerogativa exprimată în autodeterminarea individuală, adică dreptul oricărei persoane la efectuarea alegerilor pe care le consideră oportune pentru propriul destin și dreptul la alegerea aspectelor personalității pe care fiecare dorește a le pune în valoare. Dreptul la viață privată are vocație universală și nu ține seama de criterii de natură culturală, religioasă sau geografică⁶.

Într-adevăr, viața privată este un concept multiform, ale cărui fațete nu sunt exhaustiv menționate nici în legislațiile naționale. Manifestările vieții private pot surprinde oricând, cu noi aspecte de conduită umană, unele dificil sau imposibil de anticipat. Cu ani buni în urmă, nu era previzibilă impetuoșitatea evoluției tehnologiilor moderne de comunicare în mediul virtual, astfel că era puțin probabil să fie luată în calcul ipoteza încălcării secretului corespondenței electronice sau violarea intimității virtuale prin transmiterea comunicărilor comerciale nesolicitate, cunoscută actualmente sub denumirea de *spam*.

Ceea ce rămâne peren este esența vieții private, identificată unui sector personal, în care nimeni nu poate pătrunde fără acordul celui în cauză⁷. Arătam cu alt prilej⁸, viața privată presupune controlul deplin al subiectului asupra informațiilor, deciziilor și acțiunilor care se referă la viața intimă, viața familială, dar și relațiile interumane care nu privesc colectivitatea, statul. Viața privată este o sferă de autodeterminare, pe de o parte și de excludere, pe de altă parte; dreptul la viață privată se analizează nu doar ca un drept la secretul vieții private, dar și ca libertate a vieții private. Având în vedere aceste perspective, dreptul la viață privată poate fi pus în relație cu autonomia de voință, aceasta din urmă fiind sursa libertății de acțiune individuală, în toate aspectele vieții personale.

Concretizând, autonomia de voință este vizibilă în cadrul diferitelor aspecte ale vieții private⁹. Jurisprudența internațională susține și dezvoltă filonul dezvoltării personale, de exemplu, cu privire la numele persoanei fizice. *Odièvre contra Franței* reamintește că articolul 8 al Convenției europene a drepturilor omului (“Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale”) protejează dreptul la identitate și dezvoltare personală, statuând că, în rândul aspectelor de dezvoltare personală figurează stabilirea detaliilor care definesc identitatea umană¹⁰. Mergem mai departe, arătând că, însăși libertatea părinților de a decide prenumele pe care îl va purta copilul, este tot un aspect de liberă manifestare a voinței.

Dreptul la căsătorie nu poate fi disociat de manifestarea voinței de a întemeia o familie. Curtea de la Strasbourg (*Goodwin contra Regatului Unit*) a asimilat soților, două femei și, respectiv, doi bărbați, recunoscându-le și posibilitatea de a crește împreună copiii (concepți

natural, cu un bărbat din afara cuplului; rezultați din reproducerea medical asistată sau adoptați). Voința partenerilor de același sex de a se căsători a condus la reconsiderarea jurisprudențială a noțiunii de căsătorie. Unele state au preluat această optică și au consacrat legislativ mariajul persoanelor de același sex. Aceași expresie a manifestării autonomiei de voință a fost la originea creării unui cadru legislativ aparte pentru uniunile libere, înregistrate la autorități și cunoscute sub denumirea de parteneriate civile¹¹ (heterosexuale sau încheiate între persoane care au același sex). Libertatea actului homosexual consensual, desfășurat în intimitatea vieții private a fost consacrată, încă din 1981, prin condamnarea statului irlandez în cauza *Dudgeon contra Marii Britanii*¹².

Voința părților concretizează dreptul la căsătorie, dar nu și dreptul la disoluția căsătoriei. **Nu există dreptul la divorț**, chiar dacă în materie de alegere a legii aplicabile divorțului operează autonomia de voință.

Aspectele intime ale vieții private se corelează cu autonomia de voință, în direcția recunoașterii noii identități civile a transsexualului operat (*Christine Goodwin contra Regatului Unit*). Repercusiunile în relațiile private internaționale privesc condiția de fond (impedimentul absolut la căsătorie) a diferenței de sex, reglementată (încă) de majoritatea legislațiilor. Persoana transsexuală care a beneficiat de hotărâre definitivă de recunoașterii a noului sex, este îndreptățită și la recunoașterea, din punct de vedere civil, a conversiunii de sex.

3.2. Relația cu dreptul persoanei de a dispune de sine însuși

Libertatea individuală și autonomia de voință întemeiază deciziile permise de lege, ca manifestări ale dreptului persoanei de a dispune de sine. Unele procedee reglementate au, ca punct central, dispoziția asupra propriului corp – de pildă, tehnicile de reproducere medical asistată și prelevarea sau transplantul de țesuturi și organe. În contextul acestor proceduri medicale, consimțământul persoanei, exprimat în forma prevăzută de lege, este determinant pentru intervențiile asupra corpului uman.

Filiația artificială transfrontalieră este o realitate cu soluții validate în practica instanțelor naționale și a Curților europene. Diferențele de reglementare sunt notabile, de la stat la stat, unele sisteme de drept admit numai anumite forme ale reproducerii asistate medical, altele nu conțin nicio prevedere pentru asemenea situații. Autonomia de voință întemeiază actul medical și actul juridic (manifestarea consimțământului informat) al terțului donator și al viitorului părinte (sau al viitorilor părinți).

Unul dintre procedeele cele mai interesante este cel al maternității-surogat (maternitatea de substituție), care implică mai mulți participanți, atât la decizia de natură medicală, cât și la manifestarea acordului de voință (pentru alegerea mamei purtătoare, pentru actele medicale, pentru perfectarea contractului de maternitate). După caz, alături de mama surrogat, sunt prezenți părințele comanditar sau părinții comanditari (cuplul heterosexual sau de același sex; persoane căsătorite, parteneri înregistrați sau concubini). În relațiile cu element străin, procedurile medicale se desfășoară în străinătate, întrucât dreptul forului nu este permisiv în ce privește procedurile filiației de substituție. Reflexul autonomiei de voință este accentuat în materie, întrucât mecanismul complet include, ulterior nașterii copilului de către mama purtătoare, solicitarea părinților de

intenție în sensul recunoașterii de maternitate sau de paternitate (cerere adresată autorităților administrative) ori recunoașterii hotărârii străine ce consemnează legătura de filiație (cerere adresată instanței de judecată). Curtea de la Strasbourg a validat efectele juridice ale manifestărilor succesive de voință ale părților, deciziile recente menționând obligativitatea consacării filiației rezultate din gestația pentru altul, atunci când filiația artificială se suprapune (parțial sau total) cu filiația biologică (unul dintre părinții comanditari sau ambii au donat material genetic). Refuzul de recunoaștere a identității civile a copiilor, stabilită pe teritoriul american, are semnificația încălcării vieții private a copiilor, întrucât identitatea este parte componentă a vieții private¹³. Prin urmare, hotărârile Curții franceze de casație aduc atingere excesivă interesului superior al copilului și dreptului acestuia la viață privată¹⁴.

Prelevarea de organe umane, țesuturi și celule este reglementată (în dreptul român) de Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății¹⁵. La nivel transfrontalier, datele problemei se rezolvă în raport de prevederile dreptului substanțial aplicabil în calitate de *lex fori*. Indiferent de dreptul aplicabil, consimțământul rămâne piatra unghiulară a realizării procedurilor medicale. Pentru donatorul în viață, este strictă respectarea prevederilor legale referitoare la consimțământul special și informat. Dacă donatorul nu mai este în viață, trebuie luate în calcul eventualele prevederi ale dreptului național privind protecția memoriei persoanelor decedate.

§4. Autonomia de voință în conflictele de legi

Atât conflictele de legi, cât și conflictele de jurisdicții fructifică voința părților, în materii variate. Exemplificăm cu prevederile noului Cod civil și ale noului Cod român de procedură civilă.

Determinarea subiectivă (în temeiul voinței) a legii aplicabile în conflictele de legi este reglementată, de exemplu, pentru divorț. Dacă soții nu optează pentru una dintre legile indicate expres, se aplică regulile de identificare obiectivă. Organizarea relațiilor soților în cadrul regimului matrimonial face, de asemenea, obiectul alegerii legii părților. Soții sau viitorii soți vor examina legile posibil de ales și se vor opri la acele dispoziții legale care corespund intențiilor și necesităților de ordin patrimonial. Autonomia de voință este prezentă în materia actelor juridice, în materie succesorală, precum și în cazul pretențiilor civile consecutive încălcării drepturilor personalității.

4.1. Alegerea tipului de uniune conjugală/ paraconjugală

Dreptul internațional privat abordează forma clasică de uniune conjugală (căsătoria) și, alături de aceasta, uniunile libere. Concubinajul nu este instituționalizat (dreptul român, de pildă, nu îi recunoaște efecte juridice, nici dreptul european), dar, într-o oarecare măsură, au intrat în atenția legiuitorilor parteneriatele înregistrate. Fără să se poată vorbi de un tipar clar al parteneriatului civil, unele state l-au consacrat legislativ, dar cu regim juridic divers. Chiar dacă sunt eterogene, parteneriatele înregistrate au intrat și în reglementările europene, pe segmentul cooperării judiciare. Au reținut atenția legiuitorului european doar efectele patrimoniale ale parteneriatelor înregistrate, a căror recunoaștere poate fi solicitată pe teritoriul statelor membre.

La acest moment, alegerea se poate face între variantele de uniuni de persoane care au regim juridic bine definit în legislațiile naționale (căsătoria) și, acolo unde legislația națională permite, parteneriatele civile.

În ce privește recunoașterea efectelor căsătoriei, dreptul internațional privat al statelor stabilește cerințele acestei proceduri. O mențiune în ce privește tipul de căsătorie: nu toate țările recunosc, pe teritoriul lor, căsătoria între persoane de același sex (cazul dreptului român).

Parteneriatele civile, parțial reglementate în rândul statelor, au regim limitat de recunoaștere internațională. În general, țările care consacră parteneriatul civil, permit și recunoașterea acestuia în dreptul internațional privat (cel puțin sub unele aspecte, cum sunt efectele patrimoniale ale parteneriatului). Statele care nu îl reglementează, îi recunosc unele efecte, fie prin prevederi exprese în dreptul internațional privat, fie în virtutea efectului atenuat al ordinii publice în raporturile cu element de extraneitate. În varianta mai fermă de non-recunoaștere (și de non-reglementare), dreptul internațional privat național poate conține norme de aplicație imediată, care constituie un obstacol pentru recunoaștere, știut fiind că prezența legilor de poliție înlătură de la aplicare norma conflictuală în materia respectivă¹⁶. Recunoașterea efectelor patrimoniale ale parteneriatelor civile la nivel european nu este obligatorie, la acest moment, doar pentru statele membre care au solicitat participarea la forma de cooperare consolidată (este vorba despre Regulamentul nr. 1104/2016).

Desigur, voința părților se poate îndrepta și spre uniunile libere, dar partenerii de cuplu își asumă, în acest caz, lipsa de efecte juridice, în sistemele juridice respective. Regimul bunurilor concubinilor va urma regulile indiviziunii, dar nu principiul devălmășiei, care este specific căsătoriei. Unele state, care dau efecte concubinajului în dreptul internațional privat, oscilează a-l încadra juridic, în categorii diferite: contract, răspundere civilă, îmbogățire fără justă cauză, statut real etc.¹⁷

4.2. Alegerea regimului matrimonial cu element de extraneitate și alegerea legii aplicabile regimului matrimonial

Drept român. Prin excelență, dreptul internațional privat al relațiilor patrimoniale de familie este ghidat de autonomia de voință. Avem în vedere, mai ales, raporturile de natură patrimonială ale soților, organizate în cadrul regimurilor matrimoniale. Actualul drept român are două inovații, în această direcție. În dreptul național substanțial, reglementează mai multe tipuri de regimuri matrimoniale pentru care pot opta soții sau viitorii soți¹⁸; dispozițiile de drept internațional privat consacră *lex voluntatis*, în ce privește legea aplicabilă regimului matrimonial cu element de extraneitate.

Autonomia de voință se manifestă, în limitele prescrise pentru fond și formă, cu prilejul alegerii regimului matrimonial de drept internațional privat. Opțiunea pentru un alt regim decât comunitatea legală se face prin încheierea convenției matrimoniale. Libertatea relațiilor conjugale cu caracter patrimonial se transpune, în contextul regimurilor matrimoniale, în libertatea încheierii convenției matrimoniale¹⁹. Este o libertate „canalizată”²⁰, în ce privește regimurile pentru care poate formula opțiunea, fără posibilitatea de a hibridiza regimurile matrimoniale reglementate sau de a crea, prin proprie voință, un nou regim matrimonial (altul decât cele cuprinse legislativ). În

materia convenției matrimoniale, este transpusă, în note particulare, libertatea încheierii actelor juridice.

Odată aleasă legea regimului matrimonial, aceasta va governa și condițiile de formă ale convenției matrimoniale²¹, măsurile de publicitate a regimului matrimonial, opozabilitatea față de terți a acestuia, precum și aspectele prevăzute de art. 2593 C. civ. (limitele alegerii regimului matrimonial, posibilitatea schimbării regimului matrimonial și efectele schimbării, conținutul patrimoniului fiecăruia dintre soți, drepturile soților asupra bunurilor comune, regimul datoriilor soților ș.a.).

Modalitatea de concretizare a alegerii legii regimului matrimonial este convenția de alegere a legii aplicabile, încheiată fie înainte de celebrarea căsătoriei, fie la momentul încheierii căsătoriei, fie ulterior acestui moment (în timpul căsătoriei). Legea aleasă de părți pentru regimul matrimonial se va aplica și condițiilor de formă ale convenției de alegere a legii (art. 2591 alin. 2 C. civ.). În temeiul autonomiei de voință, soții pot decide, de comun acord, să schimbe legea aplicabilă regimului matrimonial (art. 2591 alin. 3 C. civ.). Modificarea legii (care va produce efecte pentru viitor, cu excepțiile prevăzute expres) trebuie să respecte aceleași condiții de formă, pentru care există libertate de alegere a legii aplicabile.

Dreptul european al regimurilor matrimoniale aduce noutăți. Regimurile patrimoniale ale cuplurilor internaționale necăsătorite fac obiectul legiferării europene recente. Regulamentul nr. 1104/2016 de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul competenței, al legii aplicabile și al recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești în materia efectelor patrimoniale ale parteneriatelor înregistrate a fost publicat în JOUE seria L nr. 183 din 8 iulie 2016. Regulamentul nu vizează modificarea dreptului material al statelor membre, fiind dezvoltat exclusiv segmentul cooperării judiciare, pe linia competenței, legii aplicabile și eficacității hotărârilor străine.

Regulamentul nr. 1103/2016 de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul competenței, al legii aplicabile și al recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești în materia regimurilor matrimoniale reglementează autonomia de voință, într-o formă particulară. Regulamentul consacră libertatea de alegere a legii regimului matrimonial și pune la dispoziția soților (respectiv a viitorilor soți) un set de opțiuni la care aceștia pot să recurgă alternativ. Principalul criteriu care structurează opțiunile este reședința obișnuită, iar în subsidiar, cetățenia²².

Autonomia de voință, sub forma *lex voluntatis*, domină și procesul de alegere a legii aplicabile altor forme de uniune decât căsătoria. Efectele patrimoniale ale parteneriatelor înregistrate au regimul juridic european descris în Regulamentul nr. 1104/2016. Legea aplicabilă poate fi determinată în două modalități. Regulamentul consacră principiul autonomiei de voință (părțile aleg liber, de comun acord, legea pe care o vor aplica parteneriatului²³). În subsidiar, intervine localizarea obiectivă, care se raportează la legea statului de înregistrare a parteneriatului.

4.3. Desfacerea căsătoriei și separația de corp

Drept român. Dreptul internațional privat face aplicații ale *lex voluntatis*, lăsând părților libertatea de a alege dreptul aplicabil divorțului (Codul civil român, art. 2597 C. civ.). De comun acord, soții pot alege una dintre legile indicate (legea statului pe al cărui teritoriu soții au reședința obișnuită comună la data alegerii legii aplicabile; legea statului ultimei reședințe obișnuite comune,

dacă cel puțin unul dintre ei mai locuiește acolo la momentul încheierii convenției; legea statului de cetățenie a unuia dintre soți; legea statului pe teritoriul căruia soții au locuit cel puțin 3 ani; legea română). Variantele sunt alternative, nu sunt prevăzute în ordine legală obligatorie.

Desemnarea legii aplicabile divorțului are loc prin acordul părților, supus cerințelor explicit menționate. Noua reglementare română a conflictelor de legi lasă libertate părților, dar nu le obligă să încheie un astfel de acord. În măsura în care determinarea subiectivă (prin convenție) lipsește, se procedează la determinarea obiectivă a legii aplicabile defacerii căsătoriei, conform art. 2600 C. civ. Cel mai târziu până la data sesizării autorității competente să pronunțe divorțul părțile pot încheia un acord privind legea aplicabilă²⁴. Libertatea de voință este prezentă nu numai la încheierea convenției de alegere a legii aplicabile divorțului, dar și în ce privește posibilitatea modificării legii aplicabile. Fără cenzură asupra motivelor pentru care doresc modificarea legii inițial alese, cât timp se încadrează în variantele de alegere indicate de lege, soții pot decide (tot prin convenție) să schimbe legea aleasă pentru a cârmui divorțul.

Separația de corp va respecta prevederile legii pe care părțile au ales-o pentru a governa defacerea căsătoriei, potrivit art. 2602 C. civ. Chiar și repudierea unilaterală este, în ultimă instanță, expresia autonomiei de voință a soțului căruia legea îi recunoaște acest drept. Manifestarea unilaterală de voință este necesară, dar nu este suficientă pentru recunoașterea efectelor sale în dreptul internațional privat. Reglementările naționale pun și cerințe suplimentare, expres, așa cum este firesc, pentru a preveni exercitarea abuzivă a dreptului de a solicita defacerea unilaterală a căsătoriei. Absolut corect, dreptul român cere și consimțământul femeii la divorțul unilateral inițiat de soț, ceea ce transformă repudierea unilaterală în dreptul internațional privat într-un divorț prin acordul soților (art. 2610 C. civ.)²⁵.

Drept european. Roma III (Regulamentul nr. 1259/2010 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în domeniul legii aplicabile divorțului și separației de corp²⁶ dă prioritate principiului autonomiei de voință în cele două materii menționate²⁷. Atât defacerea căsătoriei prin divorț, cât și separația de corp sunt supuse determinării subiective a legii aplicabile, iar în absența alegerii legii, determinării obiective. Regula este alegerea legii de către părți, iar criteriile obiective de localizare intervin în plan secund.

De comun acord, soții desemnează legea aplicabilă, dintre opțiunile expres arătate în art. 5 din Regulament²⁸. Convenția de alegere a legii aplicabile se încheie în formă scrisă și în orice moment, dar nu ulterior datei sesizării instanței de judecată. În mod excepțional, dacă dreptul instanței forului permite, convenția poate fi încheiată pe parcursul derulării procedurilor în fața instanței, caz în care magistratul ia act de acordul soților, potrivit dispozițiilor din legea forului.

4.4. Autonomia de voință și statutul organic al persoanei juridice

Legea nu consacră direct libertatea de alegere a normei de conflict. Statutul organic al persoanei juridice va fi cârmuit de legea națională a acesteia. La rândul său, naționalitatea persoanei morale este dată de legea statului pe al căruia teritoriu se află sediul social. Prin urmare, sediul social (sau, după caz, sediul real) are rolul determinării legii aplicabile entității colective sau unipersonale cu personalitate juridică.

Totuși, autonomia de voință transpare în ansamblul operațiunilor de constituire a persoanei juridice, cu repercusiuni în dreptul internațional privat. Astfel, **asociații sau acționarii au libertatea de a decide care va fi statul pe al cărui teritoriu se va afla sediul social**. Prin alegerea pe care o efectuează, ei desemnează, indirect, legea care se va aplica statutului persoanei juridice. Sau, dacă persoana juridică dispune de mai multe sedii, asociații/ acționarii pot decide care este sediul real al persoanei juridice, concentrând punctul de greutate al activității acesteia la sediul de pe teritoriul unui anumit stat. Se înțelege, libertatea de stabilire a sediului social, respectiv a sediului real, se va încadra în prevederile în vigoare din statul vizat.

Manifestarea voinței de stabilire a sediului într-un anumit stat semnifică alegerea legii care va governa toate aspectele referitoare la capacitatea persoanei juridice, modul de dobândire și de pierdere a calității de asociat, precum și drepturile și obligațiile ce decurg din această calitate, alegerea, competențele și funcționarea organelor de conducere, reprezentarea prin intermediul organelor de conducere (conform actului constitutiv), dizolvarea și lichidarea persoanei juridice²⁹.

4.5. Autonomia de voință și actul juridic

4.5.1. Autonomia de voință în materie contractuală

Codul civil. S-a afirmat în doctrină că textele noului Cod civil în materie de contract se sprijină pe autonomia de voință, iar unul dintre efectele juridice ale autonomiei de voință este recunoașterea libertății contractuale. Aserțiunile sunt întrutotul aplicabile raporturilor juridice cu element de extraneitate reglementate de Codul civil.

Întreaga materie a actului juridic este supusă autonomiei de voință, exprimate prin *lex actus*. *Actul juridic unilateral* se va supune legii pe care autorul său o va alege. Condițiile de fond sunt stabilite de legea aleasă de autor (2637 alin. 1 C. civ.), iar condițiile de formă urmează aceeași lege (art. 2639 alin. 1 C. civ.). Pentru forma actului autorul are la dispoziție mai multe variante, iar legea care cărmuiește fondul actului este una dintre alegerile posibile.

Ceea ce prezintă interes deosebit pentru dreptul internațional privat este materia contractului – instrument util, frecvent, variat ca forme de expresie în raporturile cu element străin. Legea aleasă de părțile contractului, de comun acord, este aplicabilă condițiilor de fond și (dacă părțile își manifestă intenția în acest sens) cerințelor de formă³⁰.

În temeiul autonomiei de voință, alegerea legii aplicabile poate suferi modificări, în sensul că părțile vor supune contractul, cu efecte *ex nunc*, unei alte legi (cu respectarea situațiilor de excepție reglementate)³¹.

Dincolo de definiții care pot induce o notă de rigiditate, esența autonomiei de voință este exprimată în felul următor: “Proclamând că doar voința particularilor creează dreptul, autonomia de voință are efectul firesc de a considera că oricine poate avea orice comportament dorește, cu limita de a nu face rău altora. Transpunând în dreptul civil această idee, rezultă că oricine poate încheia orice act juridic voiește, în respectul celorlalți. Inversul ideii este că nimeni

nu poate fi obligat să încheie vreun act civil, deoarece aceasta este chiar măsura libertății personale a fiecăruia dintre noi”³².

Pentru materia actului juridic, principiul autonomiei de voință este sinonim cu principiul libertății actelor juridice. De o parte, părțile raportului juridic cu element de extraneitate sunt libere să încheie orice act juridic (libertatea de a încheia acte juridice), iar de altă parte sunt libere să stabilească, așa cum doresc și în limitele legii, ordinii publice și bunelor moravuri, conținutul actului, să îl modifice ori să decidă încetarea acestuia. Textul legal al Codului civil (art. 1169)³³ rămâne aplicabil în dreptul internațional privat și se coroborează cu obligativitatea părților de a respecta contractul valabil încheiat³⁴ (*pacta sunt servanda*). Subliniem precizarea literaturii de specialitate, în sensul că, împrejurarea reglementării anumitor contracte, nu trebuie privită ca o limitare a libertății contractuale. “Prin aceasta legea oferă un ajutor părților în crearea raporturilor lor juridice, ele putând adesea deroga de la un anumit tip de contract; ele pot crea chiar tipuri combinate de contract”³⁵.

Alegerea legii poate fi expresă (înscris separat de contractul principal sau clauză în acesta) ori să rezulte neîndoielnic din cuprinsul acestuia sau din circumstanțe³⁶. Părțile pot alege dreptul aplicabil totalității contractului sau unei anumite părți din acesta. Legea aleasă de părți poate fi modificată, cu efect retroactiv, fără să infirme validitatea formei actului și fără să aducă atingere drepturilor dobândite între timp de terți.

Regulamentul nr. 593/2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale. Roma I este sediul reglementării obligațiilor contractuale, al căror edificiu este clădit pe libertatea de alegere: Contractul este guvernat de legea aleasă de părți” (art. 3 alin. 1). Dreptul european consacră, astfel, **regula desemnării legii contractului prin intermediul voinței părților**. Spre deosebire de Roma I, Regulamentul Roma II are drept principiu localizarea obiectivă a faptului juridic și, numai în subsidiar, permite alegerea legii raportului juridic. Pentru Regulamentul nr. 593/2008, libertatea de alegere a legii aplicabile este concepută ca element esențial al sistemului de norme ce reglementează conflictele de legi în materia obligațiilor ce decurg din contract.

Reflex al autonomiei de voință, alegerea legii de către părți se identifică pe o dublă direcție. În primul rând contractanții au decizia asupra dreptului pe care îl doresc aplicabil actului juridic. În al doilea rând, părțile decid câte legi vor governa contractul și aria fiecăreia dintre acestea.

1. Alegerea *lex causae* semnifică desemnarea legii raportului contractual. Obiectul voinței părților este dreptul aplicabil. Libertatea care le este oferită configurează o arie de alegere compusă din dreptul național (dreptul unui stat anume); norme juridice nestatale; norme juridice europene. Preambulul actului normativ european este edificator în ceea ce privește ultimele două aspecte. Prin acord de voință, părțile au deschisă posibilitatea de a face trimitere la un corp de norme nestatale ori la o convenție internațională (pct. 13).

Literatura de specialitate a arătat că, astfel de prevederi, se cer interpretate în sensul că reglementările nestatale sunt doar încorporate în actul juridic, prin mecanismul recepțiunii contractuale, fără a dobândi caracter de *lex causae*³⁷. La fel, dacă părțile doresc, pot face aplicabile contractului, normele de fond, inclusiv clauze și condiții standard, cuprinse într-un instrument juridic adecvat, care ar fi adoptat (la un moment dat) la nivel european. Ar putea fi vorba, prin ipoteză, despre unul dintre corpus-urile legislative care, actualmente, sunt în formă

de proiecte, ca de pildă, Principiile Dreptului European al Contractelor. Modul de formulare al celui de-al doilea considerent al Preambulului relevă faptul că trimiterea la normele unui posibil instrument normativ, are în vedere normele substanțiale în materie contractuală și nu normele de conflict, care se exclud din acest context.

2. Alegerea mai multor legi pentru același contract³⁸ (*dépeçage*³⁹, *morcellement*) este permisă, în temeiul prevederilor legale exprese. Libertatea de alegere este delimitată pe două paliere. Părțile își pot exprima opțiunea pentru legea aplicabilă contractului, în întregul său, ori se pot mărgini la a alege *lex causae* pentru o parte a contractului. Operațiunea “*dépeçage*” (larg analizată în doctrina franceză) este sursă de inspirație și pentru legiuitorul Codului civil român, întrucât prevederea este cuprinsă în art. 2637 alin. 3. Sunt două variante posibile în această ecuație, conform Regulamentului: părți diferite ale contractului sunt guvernate de legi diferite; o parte (sau mai multe părți) din contract au lege desemnată, iar altă parte (sau alte părți) nu sunt supuse unei legi alese de contractanți. Pentru partea “descoperită” din actul juridic, vor fi funcționale criteriile de localizare obiectivă. Alegerea legii aplicabile se concretizează în convenția de alegere a legii aplicabile (înscris separat de contractul principal sau clauză în cadrul acestuia). În orice caz, acordul de desemnare a dreptului aplicabil are caracter accesoriu față de contractul principal. Obiectul acordului accesoriu (alegerea unei legi pentru contractul principal) îi conferă acestuia o anumită autonomie, așa încât, în anumite situații, supraviețuiește nulității, rezoluțiunii sau rezilierii contractului principal. De exemplu, înlăturarea unor clauze din contractul principal, pe motiv că sunt contrare ordinii publice de drept internațional privat, nu afectează convenția de alegere a legii aplicabile, dacă aceasta este conform ordinii publice⁴⁰.

Libertatea de alegere nu este extinsă de manieră a diviza actul juridic, după dorința părților într-o multitudine de fragmente, fiecare având altă lege aplicabilă. Aceasta ar echivala cu îndepărtarea de spiritul reglementării europene (și naționale) a aplicării distributive a unor legi diferite pentru același contract. Intenția legiuitorului vizează facilitarea derulării raporturilor contractuale cu element de extraneitate, fără constrângerea de a supune operațiunile părților unor legi care nu răspund optim finalităților urmărite de acestea. Pentru astfel de rațiuni, doctrina și practica judiciară admit libertatea de alegere a legii aplicabile, în limite raționale, care nu au nimic comun cu un eventual subiectivism absolut din partea contractanților. Lucrările specialiștilor subliniază că, în cazul operațiunii *dépeçage*, “alegerea trebuie să fie coerentă, adică să se refere la elemente ale contractului care pot fi guvernate de legi diferite, fără să genereze rezultate contradictorii”⁴¹. S-a arătat că, pentru a rămâne în aria coerenței, fragmentarea nu trebuie admisă decât pentru contracte care au în conținut mai multe operațiuni diferite, care se pretează a fi supuse unor legi diferite⁴². Ceea ce înseamnă că, de pildă, în cazul unui contract de vânzare, rezoluțiunea pentru neexecutare din partea vânzătorului nu va putea fi supusă unei legi, iar rezoluțiunea pentru neexecutare din partea cumpărătorului, unei legi diferite⁴³. Într-adevăr, interdependența și reciprocitatea prestațiilor în contractele sinalagmatice, dictează coerența asigurării unei legi unice, care să guverneze vânzarea.

Pentru a ilustra alegerea distributivă a legii aplicabile, *dépeçage* este particularizat pentru contractele internaționale. Pentru un contract de împrumut cu garanții reale, instanțele de

judecată franceze au admis alegerea implicită a legii franceze pentru garanție și supunerea împrumutului, prin clauză expresă, legii engleze⁴⁴.

Convenția de alegere a legii aplicabile poate suporta modificări, în condițiile art. 3 alin. 2 din Regulament. Limitele modificării sunt următoarele: nu se poate aduce atingere valabilității formei contractului și nu se poate aduce atingere drepturilor dobândite, între timp, de terți. Momentul alegerii legii contractului este plasat fie anterior ivirii litigiului, fie ulterior declanșării acestuia.

4.5.2. Autonomia de voință în materia actului juridic unilateral

În mod asemănător cocontractanților, autorul actului juridic unilateral are alegere cu privire la legea aplicabilă. Prevederea Codului civil potrivit căreia condițiile de formă ale actului juridic sunt supuse legii desemnate de părți, este valabilă, deopotrivă, pentru contract și pentru actul unilateral de drept privat. De fapt, autorul actului unilateral are posibilitatea de a supune manifestarea sa de voință legii pe care o dorește.

Actele juridice unilaterale sunt diverse, dispozițiile de drept internațional privat sunt de aplicabilitate generală. Aplicația în materie, se găsește în cazul moștenirii și are în vedere alegerea legei aplicabile moștenirii, în ansamblul său, după modelul Regulamentului nr. 650/2012 cu privire la succesiunile internaționale.

4.5.3. Limitele libertății contractuale în dreptul internațional privat

Ordinea publică. Prima îngrădire este ordinea publică. Dacă la nivelul dispozițiilor dreptului substanțial, este evident că discutăm despre ceea ce numim ordine publică de drept intern, în dreptul internațional privat limitarea suportă nuanțe. Reglementarea raporturilor cu element de extraneitate între particulari impune existența unui corp de reguli născute în practica relațiilor transfrontaliere și care reflectă particularitățile acestor relații. Aceste reguli de principiu intră în componența ordinii publice de drept internațional privat, cu putere imperativă și nu permit derogări.

Așa este regula potrivit căreia nu poate fi recunoscută pe teritoriul țării noastre o hotărâre judecătorească străină pronunțată cu încălcarea dreptului la apărare al pârâtului în procesul care a generat hotărârea supusă recunoașterii; regula conform căreia nu se poate admite recunoașterea hotărârii străine ce încalcă normele de competență exclusivă a instanțelor române, conform Codului de procedură civilă; principiul încheierii în România, a căsătoriilor între persoane de același sex, indiferent dacă cei în cauză sunt cetățeni români sau străini; regula refuzului înregistrării în țara noastră a parteneriatelor civile.

Alături de ordinea publică de drept internațional privat, este necesară și respectarea ordinii publice de drept substanțial a forului (ordinea publică internă română), cu precizarea imediată că nu toate normele de ordine publică în dreptul substanțial (adică nu toate normele imperative care alcătuiesc ordinea publică de drept substanțial) păstrează același caracter în dreptul internațional privat. Ordinea publică substanțială are o sferă mai largă decât ordinea publică de drept internațional privat⁴⁵. Tipologia relațiilor private internaționale atrage interferențe

obligatorii cu dreptul european și apropieri normative, jurisprudențiale sau chiar informale cu alte sisteme juridice naționale. Toate aceste interrelaționări caracterizează deschiderile firești ale dreptului internațional privat spre alte experiențe statale sau internaționale. Ceea ce conduce la o flexibilizare necesară (și utilă), propice și proprie relațiilor transfrontaliere (iar una dintre expresiile – normative, în unele state este atenuarea efectelor ordinii publice de drept internațional privat).

Un exemplu pentru a ilustra cele menționate. Între principiile de căpătâi ale dreptului substanțial se înscriu monogamia și heterosexualitatea, care sunt considerate de esență pentru instituția căsătoriei⁴⁶. Aceste două reguli sunt de ordine publică în dreptul civil substanțial și nu permit derogări. Transpunerea regulilor arătate în relațiile de drept internațional privat se identifică pe două planuri: în ce privește încheierea căsătoriei în România și în ce privește recunoașterea căsătoriei încheiate în străinătate. Încheierea căsătoriei pe teritoriul statului român respectă litera interdicției poligamiei și căsătoriei homosexuale (două dintre impedimentele de fond la căsătorie sunt starea de persoană căsătorită și inexistența diferenței de sex). Chiar și în ipoteza în care unul dintre soți sau ambii soți sunt cetățeni străini din state care consacră mariajul poligam/ homosexual, regula de ordine publică în dreptul substanțial se transpune, ca atare, în dreptul internațional privat, iar căsătoriile nu se vor putea încheia. Recunoașterea căsătoriei încheiate în străinătate este, în schimb, o problemă care se rezolvă în dreptul conflictual, după exclusiv după regulile acestuia. Raportul juridic a fost creat în dreptul național al unui stat (sau în dreptul internațional privat) și este invocat pe teritoriul forului, adică în dreptul internațional privat. Se admite că unele efecte ale căsătoriei poligame sau homosexuale pot fi recunoscute. Este vorba despre efecte juridice care nu aduc atingere valorilor forului, de exemplu, solicitarea formulată de una dintre soțiile bărbatului poligam, în sensul obligării soțului la pensie de întreținere în favoarea minorului rezultat din căsătorie. Sursa recunoașterii va fi efectul atenuat al ordinii publice de drept internațional privat a forului. Doar în ce privește recunoașterea, nu și în privința încheierii căsătoriei poligame sau homosexuale, ordinea publică de drept internațional privat este mai permisivă.

Prin urmare, libertatea contractuală (reflexul autonomiei de voință) se regăsește pe două paliere în dreptul internațional privat: respectarea ordinii publice de drept substanțial din sistemul juridic desemnat ca *lex causae* și respectarea ordinii publice de drept internațional privat a statului forului.

Bunele moravuri. În mod obișnuit, enumerarea limitelor autonomiei de voință (limitelor libertății contractuale) alături ordinii publice și bunele moravuri. Este dificil de precizat ce semnifică bunele moravuri, atât în planul dreptului substanțial, cât și pentru dreptul internațional privat. Dificultatea este sporită și datorită faptului că bunele moravuri, la fel ca ordinea publică, reprezintă o categorie fluctuantă, echivocă și evolutivă⁴⁷.

De principiu, bunele moravuri se traduc printr-un nucleu de reguli tangente moralității – așa cum este înțeleasă moralitatea în relațiile private internaționale. Dacă, exemplificativ, ne-am gândi la uniunile libere, considerate, îndeobște, ca reprobabile, s-ar putea să constatăm că efectele (morale) unor astfel de stări de fapt sunt atenuate în raporturile cu element de extraneitate. A conviețui în afara instituției căsătoriei este o stare de fapt parțial acceptată și chiar parțial reglementată în relațiile internaționale, întrucât pentru anumite tipuri de uniuni ordinea publică

este atenuată. Este cazul uniunii care se prezintă sub forma parteneriatului civil, dar nu este și cazul concubinajului, ale cărui efecte juridice s-ar cere, prin ipoteză, a fi recunoscute în România (avem în vedere concubinajul ca simplă stare de fapt neinstituționalizată printr-un regim juridic distinct în dreptul material străin). Ca explicații ale neconsacrării legale în statul de origine și ale nerecunoașterii efectelor juridice în statul forului, putem evoca bunele moravuri, convertite în componente ale ordinii publice de drept internațional privat.

Normele de aplicație imediată (art. 3 alin. 3 și 4 din Regulament). Legile de poliție limitează alegerea în cazul în care toate elementele relevante pentru situația contractuală, în momentul în care are loc alegerea, se află în altă țară decât aceea a cărei lege a fost aleasă. Alegerea părților nu va putea aduce atingere aplicării dispozițiilor legii acelei alte țări, de la care nu se poate deroga prin acord. A doua limitare trasată de normele de aplicație necesară apare atunci când toate elementele relevante pentru situația respectivă, în momentul în care are loc alegerea, se află în unul sau mai multe state membre; alegerea de către părți a unei legi aplicabile (altă decât legea unui stat membru) nu aduce atingere aplicării în mod corespunzător a dispozițiilor de drept comunitar de la care nu se poate deroga prin convenție, după caz, astfel cum au fost transpuse în statul membru al instanței competente⁴⁸.

4.6. Aplicații ale autonomiei de voință în materie succesorală

Codul civil român. Prototip al actului juridic unilateral, testamentul⁴⁹ cunoaște dispoziții de detaliu în ceea ce privește alegerea legii aplicabile în dreptul internațional privat. Codul civil român reglementează aceste aspecte în secțiunea dedicată moștenirii, lăsând testatorului alegerea legii dintr-o gamă extinsă de posibilități⁵⁰.

Se prevede, mai întâi, că oricine poate să aleagă, ca lege aplicabilă moștenirii în ansamblul său, legea statului al cărui cetățean este. Atât moștenirea, cât și declarația de alegere a legii aplicabile moștenirii, vor fi cârmuite de sistemul de drept ales de autorul testamentului. Declarația de alegere a legii aplicabile, este, în mod asemănător testamentului la care se referă, un act juridic unilateral care constă în manifestarea de voință a persoanei care testează. Nu este posibil însă, ca testatorul să trimită la legea cetățeniei pentru o parte a moștenirii, de exemplu, pentru bunurile imobile⁵¹.

Apoi, se prevede care sunt legile la care poate recurge autorul actului pentru a face valabil testamentul din punctul de vedere al formei. Are la dispoziție mai multe legi, dinre care poate lua în considerare, alternativ: legea națională a testatorului; legea reședinței obișnuite a acestuia; legea locului unde actul a fost întocmit, modificat sau revocat; legea situației imobilului ce formează obiectul testamentului; legea instanței sau a organului care îndeplinește procedura de transmitere a bunurilor moștenite. La aceste legi se raportează întocmirea, modificarea sau revocarea testamentului, acțiuni/ conduite care presupun, toate, manifestarea de voință a autorului.

Așa cum se observă, libertatea emiterii manifestării de voință în materia moștenirii testamentare este largă, lăsând testatorului aprecierea legii celei mai potrivite pentru a governa legatele, dispozițiile de ultimă voință privind instituirea executorului testamentar etc.

*Regulamentul nr. 650/2012*⁵². Legea succesiunilor internaționale se determină subiectiv sau, în lipsă de desemnare prin voința testatorului, obiectiv. Ea are vocație universală de aplicare, întrucât nu se face diferența după cum legea aleasă aparține unui stat membru sau unui stat terț⁵³.

O primă fațetă a autonomiei de voință se exprimă în posibilitatea de alegere a legii aplicabile succesiunii, în întregul acesteia. Cerința ca legea desemnată să se refere la ansamblul succesiunii are ca scop păstrarea unității legii aplicabile moștenirii⁵⁴. Legea pe care o poate alege o persoană pentru succesiune, în ansamblul său, este legea statului de cetățenie, raportat la două repere alternative. Se va lua în considerare cetățenia avută la data desemnării legii ori cetățenia de la data decesului autorului. Conflictul mobil de legi are ca soluție alegerea legii vechi sau alegerea legii noi. O a doua fațetă a autonomiei de voință este opțiunea deschisă autorului pentru oricare dintre legile statelor al căror cetățean este – fie la data desemnării legii, fie la data decesului.

Declarația explicită de alegere a legii trebuie să îmbrace forma dispoziției pentru cauză de moarte ori trebuie să rezulte din clauzele unei astfel de declarații. Alegerea legii poate suporta modificări ori poate fi revocată, în condițiile de formă cerute acestor operațiuni referitoare la declarațiile pentru cauză de moarte.

4.7. Autonomia de voință în răspunderea civilă

Drept român. Răspunderea pentru atingeri aduse personalității lasă persoanei vătămate libertatea de a alege legea aplicabilă pretențiilor sale civile. Fiind vorba despre încălcarea unor drepturi care ocrotesc valorile fundamentale pentru ființa umană, este evident că libertatea de a alege sistemul de drept aplicabil are ca scop protecția celui vătămat în drepturile sale.

Autonomia de voință se manifestă, conform art. 2642 C. civ., sub forma posibilității persoanei lezate de a opta între următoarele legi: legea statului reședinței sale obișnuite; legea statului în care s-a produs rezultatul păgubitor; legea statului în care autorul daunei își are reședința obișnuită sau sediul social. Pentru alegerea primelor două legi menționate este necesar și ca autorul daunei să fi trebuit în mod rezonabil să se aștepte ca efectele atingerii aduse personalității să se producă în unul dintre cele două state. Libertatea de alegere funcționează inclusiv pentru încălcarea drepturilor personalității prin mass-media sau prin alt mijloc public de informare.

Drept european. În materia obligațiilor extracontractuale, autonomia de voință este o soluție de excepție, ceea ce prevalează fiind localizarea obiectivă a dreptului aplicabil. Așa cum este firesc, au prioritate legăturile care pun accent pe prejudiciu – principala condiție a răspunderii civile (regula funcționează și pentru faptele juridice licite, scoase din sfera delictului). În ansamblul Regulamentului, determinarea legii aplicabile, prin voința părților, apare ca situație de excepție de la regula *lex loci damni*.

Expunerea de motive a Regulamentului **Roma II** (art. 31) consemnează faptul că libertatea părților de a desemna legea aplicabilă este concepută ca element care contribuie la respectarea principiului autonomiei de voință și la securitatea juridică, iar atunci când constată existența

acordului, instanța este ținută să respecte intențiile părților. Totodată, părțile defavorizate necesită protecție, prin impunerea anumitor condiții cu privire la această alegere.

Libertatea de alegere include următoarele **variante de opțiuni** (art. 14 alin. 1), puse la dispoziția părților, cu condiția ca alegerea să fie explicită sau să reiasă cu un anumit grad rezonabil de certitudine și să nu aducă atingere drepturilor terților:

a. încheierea acordului asupra legii aplicabile, ulterior producerii faptului cauzator de prejudicii;

b. încheierea acordului liber negociat, anterior producerii faptei ilicite prejudiciabile.

Acordul plasat anterior producerii pagubei este specific raporturilor dintre profesioniști. Între aceștia, o anume previzibilitate – de excepție, pentru relațiile necontractuale, este recunoscută de Regulament, sub forma acordului ce precede producerea prejudiciului⁵⁵.

În ambele cazuri, forma de concretizare a acordului este convenția de alegere a legii aplicabile, act bilateral care constituie, conform art. 14, rezultatul negocierii libere. Chiar dacă precizarea legii privește numai acordul încheiat anterior producerii pagubei (acord între părți care desfășoară, toate, activități comerciale), afirmația este valabilă și pentru acordul ulterior producerii acesteia. Consimțământul ambelor părți la desemnarea *lex causae*, nu poate fi decât exprimat liber, așa încât să fie străin de orice viciu.

Legea poate fi aleasă fără ca Regulamentul să oblige la respectarea unor variante indicate expres. Se poate recurge inclusiv la dreptul unui stat care nu are legătură cu situația juridică. Operațiunea determinării legii aplicabile comportă unele **limitări**⁵⁶:

a. **clauza de *electio juris* nu poate să aducă atingere drepturilor terților**. Cum s-a spus, față de terți, convenția de alegere a legii aplicabile este un *res inter alios acta*. Ea nu poate vătăma drepturile terților, aceștia fiind în drept să solicite constatarea inopozabilității față de ei a clauzei de alegere a *lex causae*. În ceea ce privește terții, determinarea legii aplicabile se va ghida după regulile de localizare obiectivă. Un exemplu este cel al pactului de alegere încheiat de victima directă cu autorul prejudiciului. Victima indirectă (victima prin rigoșeu) va putea solicita aplicarea legii determinate în temeiul norme de conflict obiective (adică, în principiu, legea locului prejudiciului suferit de victima inițială)⁵⁷.

b. **a doua limitare** privește dispozițiile de ordine publică din statul în care se situează elementele relevante pentru situația respectivă. Potrivit art. 14 alin. 2 din Regulamentul Roma II, în cazul în care toate elementele relevante pentru situația respectivă, la momentul săvârșirii faptului cauzator de prejudiciu, se află pe teritoriul unui alt stat decât statul a cărui lege a fost desemnată de părți, pactul de alegere nu aduce atingere aplicării normelor imperative ale legii acestui din urmă stat, norme de la care nu se poate deroga prin acord.

Prima precizare subliniază faptul că alegerea părților raportului juridic necontractual nu poate înfrânge ordinea publică a statului elementelor relevante. Încă o dată, elementele (aspectele) de natură obiectivă lasă în plan secund voința părților.

A doua precizare este relativă la conflictul mobil de legi. Prezența elementelor relevante se raportează la momentul la care are loc faptul cauzator de prejudiciu. Conflictul mobil se rezolvă prin aplicarea legii noi, în vigoare la momentul săvârșirii faptului prejudiciabil.

c. **a treia limitare** este trasată de situația în care elementele relevante se află în unul dintre statele membre sau în mai multe state membre. Potrivit art. 14 alin. 3 din Regulament, în cazul în care toate elementele relevante pentru respectiva situație, în momentul producerii faptului ilicit, se află în unul sau mai multe state membre, alegerea legii aplicabile – alta decât cea a unui stat membru – nu poate aduce atingere aplicării normelor imperative ale dreptului comunitar de la care nu se poate deroga prin acord, astfel cum aceste norme au fost puse în aplicare în statul membru al instanței competente.

Întrucât are prioritate transpunerea/ aplicarea directă a dreptului european în țările membre, aceasta înseamnă verificarea actelor normative interne prin care au devenit active normele europene în statul respectiv. În cazul în care normele interne sunt imperative, ele vor avea prioritate față de voința părților de a desemna legea aplicabilă.

4. **a patra limitare** este reprezentată de materiile în care părților nu le este permis să aleagă legea raportului juridic; concurență neloială, acte care îngreșesc concurența liberă, drepturile de proprietate intelectuală.

§5. Autonomia de voință în conflictele de jurisdicții

Drept român. Procesul civil internațional⁵⁸ are reglementarea de tradiție a posibilității de alegere forului, prin intermediul clauzei atributive de jurisdicție. În măsura în care li se conferă prerogativa alegerii, părțile pot desemna jurisdicția competentă – împrejurare care, de obicei, atrage competența exclusivă a acelei jurisdicții.

Alegerea forului este expresia autonomiei de voință a părților⁵⁹. Codul de procedură civilă reglementează posibilitatea desemnării de către părți, de comun acord, a instanței competente să soluționeze litigii actuale sau eventuale, conform art. 1067-1068. În materie patrimonială, părțile pot să încheie o convenție de alegere a forului (prin înscris, telegramă, telex, telecopiator sau orice alt mijloc de comunicare ce permite a-i stabili proba printr-un text). Competența forului ales este exclusivă, în lipsă de stipulație contrară.

Autonomia de voință, în materie de alegere a forului, nu primește efecte dacă ar conduce la lipsirea în mod abuziv a uneia dintre părți de protecția pe care i-o asigură o instanță prevăzută de legea română. O a doua situație în care alegerea forului este fără efect privește exclusivitatea de competență, atunci când instanța aleasă este străină, iar litigiul este de competența exclusivă a instanțelor române, precum și când instanța aleasă este română, iar litigiul este de competența exclusivă a unei instanțe străine.

În schimb, unele raporturi juridice cu element de extraneitate generează litigii care sunt sustrate disponibilității părților⁶⁰. Acesta este cazul situațiilor pe care le enumeră art. 1079 C. proc. civ., sub genericul “Competența personală exclusivă”. Sunt în discuție materii în care interesul public prevalează față de interesele particulare ale persoanelor fizice sau juridice. În consecință, normele care reglementează competența exclusivă sunt imperative; ele nu pot fi modificate sau înlăturate prin voința indivizilor (amintim, competența în cazul actelor de stare civilă întocmite în România privind persoane domiciliat pe teritoriul României și care sunt cetățeni

români sau apatrizi; competența în situația încuviințării adopției, dacă cel care urmează a fi adoptat domiciliază în România și este cetățean român sau apatrid; competența judecării punerii sub interdicție judecătorească a unei persoane cu domiciliul în România ș.a.). Nu este posibilă alegerea forului în materiile în care funcționează normele de competență exclusivă, motivat de faptul că aceasta din urmă sunt reglementate prin norme imperative, de ordine publică.

Competența internațională exclusivă are caracter absolut, astfel că părțile nu pot deroga prin acorduri de voință⁶¹. Practica judiciară a statuat că alegerea forului este ineficace dacă are drept consecință înlăturarea competenței imperative a instanțelor naționale⁶². Instituirea normelor imperative are, de regulă, menirea de a proteja una dintre părți (cetățean român salariat, consumator, angajat). În aceste condiții, atribuirea competenței unei alte jurisdicții sau unui alt ordin jurisdicțional, este prohibită⁶³.

Drept european. Părțile pot decide, în cuprinsul clauzei atributive de jurisdicție, ca soluționarea litigiului în legătură cu un raport juridic determinat, să revină instanței sau instanțelor dintr-un stat membru. Clauza atributivă de jurisdicție este obligatorie pentru instanța desemnată prin voința părților. În lipsa unei alte convenții contrare încheiate de părți, forul ales va avea competență exclusivă, astfel că nu este posibilă declinarea competenței. Dreptul intern al forului este cel care are rolul de a individualiza, din sistemul judiciar intern, instanța competentă în speță – dacă în convenția atributivă de competență această instanță nu este determinată.

Regulamentul 1215 obligă părțile să desemneze drept competentă doar una dintre jurisdicțiile din statele membre (ceea ce exclude posibilitatea clauzei în favoarea jurisdicției dintr-un stat membru). Nu intră în discuție decât un litigiu internațional⁶⁴, iar acordul părților trebuie să îmbrace obligatoriu forma scrisă, verbală cu confirmare scrisă ori o formă care corespunde obiceiurilor statornicite de părți⁶⁵.

56. Concluzii

Expansiunea autonomiei de voință în materiile delimitate de elementul de extraneitate este o realitate validată de dreptul european. Conflictul de legi și conflictele de jurisdicții se desfășoară sub semnul predictibilității. În relațiile private cu element străin, predictibilitatea este premisa stabilității circuitului juridic, în condițiile mobilității cu tentă ascendentă a persoanelor fizice în afara granițelor naționale. Manifestarea voinței, în limitele trasate de dreptul obiectiv, constituie unul dintre mecanismele de consolidare a autorității legiuitorului în materiile, tot mai diverse, deschise opțiunii părților.

- * Prof.dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu; jugastrucalina@gmail.com.
- ¹ A. Bucher, A. Bonomi, *Droit international privé*, Helbing & Lichtenhahn, Genève, 2001, p. 89, *apud* Z. Ruramira Bizimana, *L'autonomie de la volonté comme facteur de rattachement*, Université Catholique de Louvain, Mémoire, 2005, material disponibil la adresa <http://www.memoireonline.com/11/07/717/autonomie-volonte-facteur-rattachement.html> (consultat la data de 10 august 2016).
- ² Pentru stabilirea legii contractului, de exemplu, dreptul internațional privat român se conduce după regula potrivit căreia părțile au dreptul să-și aleagă legea aplicabilă contractului cu element internațional. Cu privire la semnificația acestei reguli, I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *Tratat de drept internațional privat*, ediție revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2005, p.329-330.
- ³ D.A. Popescu, *Ghid de drept internațional privat în materia succesiunilor*, Editura Magic Print, Onești, 2014, p. 44.
- ⁴ Prin reglementarea acestui drept, Constituția României impune obligația de a respecta și ocroti viața intimă, familială și privată. Autoritățile publice trebuie să ia toate măsurile posibile și rezonabile pentru ocrotirea vieții private, iar instanța de judecată are obligația de a declara ședință secretă în procesele în care publicitatea ar afecta aceste valori și ar aduce prejudicii persoanei (A. Muraru, *Dispozițiile constituționale și penale privind libertatea persoanei. Terminologie și semnificații juridice*, în *Liber amicorum Ioan Muraru. Despre Constituție și constituționalism*, Editura Hamangiu, București, 2006, p. 165).
- ⁵ A.-M. Roviello, *La notion d'égalité chez Tocqueville*, Travaux du Centre de philosophie du droit de l'Université libre de Bruxelles, *L'égalité*, vol. VIII, Bruylant, Bruxelles, 1982, p.556, lucrare citată după Z. Ruramira Bizimana, *L'autonomie de la volonté comme facteur de rattachement*, *op. cit.*
- ⁶ În concluzie, dreptul la respectarea vieții private este considerat „comme le produit à la fois d'une extension de la garantie de la vie privée au-delà de la sphère de protection qu'elle crée autour de chaque individu et, plus fondamentalement sans doute, comme l'abandon même d'une compréhension géographique de la vie privée, au profit d'une conception qui y voit le droit de l'individu à l'autodétermination, par le fait de poser certains choix particulièrement essentiels” (D. Borrillo, *Homosexualités et droit, De la tolérance sociale à la reconnaissance juridique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1998, p.72, *apud* Z. Ruramira Bizimana, *L'autonomie de la volonté comme facteur de rattachement*, *loc. cit.*).
- ⁷ J. Rivero, *Les libertés publiques. Le régime des principales libertés*, 4e édition, Presses Universitaires de France, Paris, 1989, p. 76.
- ⁸ C. Jugastru, *Repararea prejudiciilor nepatrimoniale*, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 98.
- ⁹ Cu privire la aceste aspecte, a se vedea și Z. Ruramira Bizimana, *L'autonomie de la volonté comme facteur de rattachement*, *op. cit.*
- ¹⁰ Chiar dacă nu se referă explicit la nume, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis, în hotărâri succesive, că, în calitate de mijloc de identificare personală ce relevă apartenența la o familie, numele unei persoane nu privește mai puțin viața privată a acesteia (V. Berger, *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1998, p. 360-362, cauza *Burghartz contra Elveției*).
- ¹¹ Parteneriatul înregistrat este înțeles ca regim de viață comună între două persoane, prevăzut de lege și care necesită evidențierea (prin formalitatea înregistrării) la autoritatea competentă. Unul dintre parteneriatele-model, în ceea ce privește organizarea relațiilor patrimoniale ale partenerilor, este cel francez, reglementat începând cu anul 1999 (pentru descriere, a se vedea, M.-L. Niboyet, G. de Geouffre de la Pradelle, *Droit international privé*, 4e édition, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 2013, p. 57-59).

- ¹² Speța este expusă în O. Predescu, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, Editura Lumina Lex, București, 1998, p. 85.
- ¹³ Soluțiile *Menesson c/a Franței* (nr. 65192/11) și *Labassé c/a Franței* (nr. 65941/11) pot fi consultate la adresele http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reproductive_FRA.pdf și <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4804614-5854905#%22itemid%22:%22003-4804614-5854905%22>] (valabile la 31 octombrie 2016).
- ¹⁴ J. Pascual, *La Cour de cassation va devoir changer de jurisprudence sur la gestation pour autrui*, în „Le Monde”, 19 iunie 2015 (http://www.lemonde.fr/police-justice/article/2015/06/19/la-cour-de-cassation-va-devoir-changer-de-jurisprudence-sur-la-gestation-pour-autrui_4657591_1653578.html, material consultat la 31 octombrie 2016). Presa franceză vorbește despre aproximativ 2000 de copii născuți prin gestație pentru altul în străinătate, copii care trăiesc pe teritoriul francez alături de părinți – cupluri heterosexuale sau homosexuale, fără să fie înscrși ca cetățeni francezi la starea civilă.
- ¹⁵ Republicată în M.Of. nr. 372 din 28 aprilie 2006.
- ¹⁶ Normele (legile) de aplicatie necesară (imediată) sunt norme materiale care aparțin sistemului de drept al forului și care exclud conflictul de legi (N.C. Aniței, *Leții de drept internațional privat român*, Editura Lumen, Iași, 2015, p. 81).
- ¹⁷ Pe larg, cu privire la aceste probleme, B. Audit, *Droit international privé*, 3e édition, Economica, Paris, 2000, p.534, *apud* Z. Ruramira Bizimana, *L'autonomie de la volonté comme facteur de rattachement*, *op. cit.*
- ¹⁸ „Viitorii soți pot alege ca regim matrimonial: comunitatea legală, separația de bunuri sau comunitatea convențională” (art. 312 alin. 1 C. civ.).
- ¹⁹ Cu privire la noțiunea de convenție matrimonială, principiile, caracterele juridice și condițiile de validitate ale acesteia, a se vedea, E. Florian, *Regimuri matrimoniale*, Editura C.H. Beck, București, 2015, p. 57-67.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 59.
- ²¹ Condițiile de formă ale convenției matrimoniale sunt cele reglementate de legea aplicabilă regimului matrimonial sau cele prevăzute de legea locului încheierii convenției.
- ²² Legea regimului matrimonial poate fi: legea statului în care soții sau viitorii soți ori unul dintre aceștia au reședința obișnuită la momentul încheierii acordului; legea statului de cetățenie al unuia dintre soți sau dintre viitorii soți la data încheierii convenției de alegere a legii aplicabile. Dacă părțile nu aleg legea aplicabilă, Regulamentul determină criteriile de localizare obiectivă a legii regimului matrimonial.
- ²³ Legea aplicabilă parteneriatului se desemnează prin intermediul convenției de alegere a legii aplicabile, dintre variantele următoare: legea statului în care partenerii sau viitorii parteneri sau unul dintre ei își au (are) reședința obișnuită în momentul încheierii acordului; legea unui stat a cărui cetățenie este deținută de către oricare dintre parteneri sau viitorii parteneri în momentul încheierii acordului; legea statului în temeiul căreia s-a constituit parteneriatul înregistrat (C. Jugastru, *Regimurile patrimoniale ale cuplurilor internaționale în viziunea legiuitorului european*, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 3/2016, p. 118).
- ²⁴ Forma convenției de alegere a legii aplicabile desfacerii căsătoriei este înscrisul semnat și datat de soți (art. 2599 C. civ.).
- ²⁵ Condițiile cumulative pentru recunoașterea divorțului prin denunțare unilaterală în dreptul român: actul a fost întocmit cu respectarea tuturor condițiilor de fond și de formă prevăzute de legea străină competentă; femeia a acceptat, în mod liber și neechivoc, această modalitate de desfacere a căsătoriei; nu există niciun motiv de refuz al recunoașterii pe teritoriul României a hotărârii prin care s-a încuviințat desfacerea căsătoriei în această modalitate.

- ²⁶ Prevederile Regulamentului se aplică în cazul în care există „conflict de legi”. Sintagma nu este definită în contextul Regulamentului, dar vizează situațiile conflictuale generate de prezența elementului de extraneitate.
- ²⁷ Cu privire la determinarea subiectivă a *lex causae*, în contextul Regulamentului Roma III, a se vedea, D. Burreau, H. Muir Watt, *Droit international privé*, tome II, *Partie spéciale*, Presses Universitaires de France, Paris, 2014, p.227.
- ²⁸ Legea statului pe teritoriul căruia soții au reședința obișnuită la data încheierii acordului; legea statului pe teritoriul căruia soții au avut ultima reședință obișnuită, cu condiția ca unul dintre ei să locuiască la această reședință la data acordului; legea statului de cetățenie a unuia dintre soți la data înțelegerii asupra legii aplicabile divorțului sau separării de corp; legea forului.
- ²⁹ Recunoașterea persoanei juridice nu este supusă legii naționale. Procedura recunoașterii este reglementată în unele legislații naționale, distinct pentru persoanele juridice cu scop lucrativ și pentru cele care nu au scop lucrativ. De asemenea, fuziunea persoanelor juridice de naționalități diferite poate fi realizată dacă sunt cumulativ îndeplinite cerințele prevăzute de legile naționale aplicabile statutului lor organic.
- ³⁰ A se vedea, pentru prezentarea principiului autonomiei de voință în materie contractuală, I. Macovei, *Drept internațional privat. În reglementarea noului Cod civil și de procedură civilă*, Editura C.H. Beck, București, 2011, p. 195-197.
- ³¹ Alegerea legii aplicabile actului unilateral poate fi, de asemenea, modificată, în condițiile legii (art. 2637 alin. 4 C. civ.).
- ³² P. Vasilescu, *Actul civil*, în I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 480.
- ³³ „Părțile sunt libere să încheie orice contracte și să determine conținutul acestora, în limitele impuse de lege, de ordinea publică și de bunele moravuri”. Conform art. 11 C. civ. „Nu se poate deroga prin convenții sau acte juridice unilaterale de la legile care interesează ordinea publică și bunele moravuri”.
- ³⁴ „Contractul valabil încheiat are putere de lege între părțile contractante” (art. 1270 alin. 1 C. civ.).
- ³⁵ O. Ungureanu, C. Munteanu, *Drept civil. Partea generală, în reglementarea noului Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 195.
- ³⁶ Importanța încheierii valabile a acordului de desemnare a legii aplicabile este subliniată, în mod special, în raport cu contractul-cadru cu element de extraneitate. Acest tip de contract are rolul de a fundamenta relații de afaceri de lungă durată, astfel că, o eventuală nulitate, încă de la momentul încheierii actului, ar putea să aibă consecințe grave. Contractul-cadru corespunde, de obicei, unor interese economice semnificative, iar nulitatea contractului (datorată nevalabilității clauzei de alegere a dreptului aplicabil) ar avea consecințe „catastrofale” pentru părți (M. Lamhamedi Cherradi, *Le contrat cadre en droit international*, Master Recherche Droit des marchés, des affaires et de l'économie, Université de Bourgogne, 2006, material disponibil la adresa http://www.memoireonline.com/10/06/244/m_contrat-cadre-droit-international19.html, consultat la 20 octombrie 2016).
- ³⁷ D.-Al. Sitaru, *Drept internațional privat. Partea generală. Partea specială – Normele conflictuale în diferite ramuri și instituții ale dreptului privat*, Editura C.H. Beck, București, 2013, p. 339.
- ³⁸ Cu privire la *dépeçage* în Roma I, a se vedea, A. Oprea, *Observații privind principiul autonomiei voinței în dreptul internațional privat al contractelor*, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 5/2012, p. 111-113.
- ³⁹ Pentru definirea termenului, a se vedea, Permanent Bureau of the Hague Conference on Private International Law, *Choice of Law in International Commercial Contracts : Hague Principles?*, p. 897-898, material disponibil la adresa <http://109.168.120.21/siti/Unidroit/index/pdf/XV-3-4-0883.pdf>, consultat la 20 septembrie 2016.

- ⁴⁰ *Ibidem*, p. 341-342.
- ⁴¹ M. Giuliano, P. Lagarde, Rapport concernant la convention sur la loi applicable aux obligations contractuelles, citat după Y. Loussouarn, P. Bourel, P. de Vareilles-Sommières, *Droit international privé*, 10e édition, Dalloz, Paris, 2013, p. 556. Operațiunea cunoscută sub denumirea "dépeçage" face obiectul unor studii de anvergură (inclusiv monografice). În acest sens, P. Lagarde, Le "Dépeçage" dans le droit international privé des contrats, CEDAM, Padova, 1975; C.G. Stevenson, Depeçage: Embracing Complexity To Solve Choice-of-Law Issues, în *Indiana Law Review*, vol. 37, 2003-2004, p. 303-338; M. Ekelmans, Le dépeçage du contrat dans la Convention de Rome, în *Mélanges Van der Elst*, Bruxelles, 1986, p. 243 și urm., apud *Academie de droit international privé de la Haye, Recueil des cours. Collected courses of the Hague Academy of International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/ Boston/ London, 1996, p. 139.
- ⁴² Y. Loussouarn, P. Bourel, P. de Vareilles-Sommières, *Droit international privé*, op. cit., p. 557.
- ⁴³ M. Giuliano, P. Lagarde, *Rapport concernant la convention sur la loi applicable aux obligations contractuelles*, op. cit., [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=CELEX%3A31980Y1031(01)].
- ⁴⁴ Curtea de casație franceză, hotărârea din 8 iunie 2010, apud Y. Loussouarn, P. Bourel, P. de Vareilles-Sommières, *Droit international privé*, op. cit., p. 557.
- ⁴⁵ T. Prescure, C.N. Savu, *Drept internațional privat*, Editura Lumina Lex, București, 2005, p. 101.
- ⁴⁶ P. Vasilescu, *Actul civil*, în I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, op. cit., p. 481.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p. 482.
- ⁴⁸ Pentru explicații de detalii, a se vedea, A. Oprea, *Legile de poliție în Regulamentul european Roma I privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale*, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 3/2010, p. 113-120; A. Oprea, *L'article 3&4 du Règlement Rome I sur la loi applicable aux obligations contractuelles et les contrats intracommunautaires*, în D.A. Popescu (coord.), *Specificitate și complementaritate în dreptul privat european. Conflictul de legi și de jurisdicții și integrarea lor europeană*, Editura Hamangiu, București, 2012, p. 180.
- ⁴⁹ Cu privire la etimologia cuvântului „testament”, a se vedea, M.D. Bocșan, *Testamentul. Evoluția succesiunii testamentare în dreptul roman*, Editura Lumina Lex, București, 2000, p. 41.
- ⁵⁰ Manifestarea unică de voință a testatorului este suficientă pentru a da naștere, la moartea sa, la drepturi și obligații. Acceptarea legatelor sau a altor dispoziții testamentare este act juridic unilateral distinct, care nu trebuie să se întâlnească cu voința testatorului ca în cazul actelor juridice bilaterale (Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 74).
- ⁵¹ A se vedea, F.G. Păncescu, *Dreptul internațional privat român. Tradiție. Reformă. Tendințe*, în M. Uliescu (coord.), *Noul Cod civil. Comentarii*, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 413.
- ⁵² Regulamentul (UE) nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor a fost publicat în *Jurnalul Oficial L 201*, 27/07/2012. Pentru o prezentare a acestui Regulament, a se vedea, I.-L. Vlad, *Regulamentul 650/2012: Revoluția succesiunilor?*, în *Revista de note și studii juridice*, material disponibil la adresa <http://www.juridice.ro/395852/regulamentul-6502012-revoluția-succesiunilor.html>, accesată la 19 septembrie 2016).
- ⁵³ Pentru o prezentare amplă a problematicei legii aplicabile în temeiul Regulamentului nr. 650/2012, a se vedea, D.A. Popescu, *Considerații privind determinarea legii aplicabile succesiunilor internaționale (partea întâi)*, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 4/2007, p. 132-170.

- ⁵⁴ Sever criticat în literatura de specialitate, principiul dihotomiei legii aplicabile moștenirii, consacrat în trecutul legislativ al mai multor state membre, supunea bunurile unor legi diferite: pentru bunurile mobile, era aplicabilă legea națională a defunctului, la data morții, iar pentru imobile, *lex rei sitae* (în dreptul român reglementarea se găsea în art. 66 din Legea nr. 105/1992).
- ⁵⁵ A se vedea, I. Macovei, *Drept internațional privat. În reglementarea noului Cod civil și de procedură civilă*, Editura C.H. Beck, București, 2011, p. 225-226.
- ⁵⁶ A se vedea și D.-Al. Sitaru, *Drept internațional privat. Partea generală. Partea specială – Normele conflictuale în diferite ramuri și instituții ale dreptului privat*, op. cit., p. 530-531.
- ⁵⁷ Y. Lousouarn, P. Bourel, P. de Vareilles-Sommières, *Droit international privé*, op. cit., p. 633, inclusiv nota 1 de subsol.
- ⁵⁸ A se vedea, pentru aplicațiile *lex voluntatis* în conflictele de jurisdicții (și pentru materiile excluse de la regulă), I. Leș (coord.), C. Jugastu, V. Lozneau, A. Circa, E. Hurubă, S. Spinei, *Tratat de drept procesual civil. Volumul II. Căile de atac. Procedurile speciale. Executarea silită. Procesul civil internațional. Conform Codului de procedură civilă republicat*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 71-797.
- ⁵⁹ Sub aspectul oportunității, clauzele atributive de jurisdicție nu au avut dintotdeauna statutul de care se bucură în prezent. Pentru largi considerații asupra avantajelor pe care le prezintă alegerea forului, a se vedea, B. Audit, L. d'Avout, *Droit international privé*, septième édition refondue, Economica, Paris, 2013, p. 402.
- ⁶⁰ M. Attal, A. Raynouard, *Droit international privé, Tome 1: Principes généraux*, Éditions Larcier, Bruxelles, 2013, p.238.
- ⁶¹ Două texte de lege concretizează această idee. Întâi, se prevede că prorogarea convențională este admisibilă doar "în materii de care ele [părțile, s.n.] dispun liber conform legii române" (art. 1067 alin. 1 NCPC).
- Apoi, se precizează expres că este inoperantă convenția de alegere a forului – cu privire la alt for decât instanța română, în situațiile care antrenează competența exclusivă a instanțelor române. Afirmția este valabilă atât pentru statutul individual și familial (art. 1079 NCPC), cât și pentru acțiunile patrimoniale enumerate limitativ la art. 1080. Textul legal (art. 1082) se referă explicit doar la convenția de alegere a forului.
- ⁶² *Compagnie des signaux et d'entreprise électriques*, speță citată după D. Gutmann, *Droit international privé*, Dalloz, Paris, 1999, p. 218-219.
- ⁶³ P. Mayer, *Droit international privé.*, 6e édition, Montchrestien, Paris, 1998, p. 198.
- ⁶⁴ Caracterul internațional al litigiului nu rezultă din simplul fapt al desemnării unei instanțe străine (caracterul internațional este determinat de prezența elementul de extraneitate).
- ⁶⁵ Se pare că sursa de inspirație a exigenței formei verbale cu confirmare scrisă (care a existat și în forma nerevizuită a regulamentului), se găsește în dreptul german. Chemată să lămurească dispoziții legale privind forma prorogării de competență, Curtea de Justiție s-a pronunțat inițial în sensul că ambele părți trebuie să confirme, în mod obligatoriu, încheierea convenției (*Segoura*, 1976). A revenit asupra acestei jurisprudențe, precizând că este suficientă confirmarea scrisă din partea uneia dintre părți, esențial fiind a se face dovada consimțământului la prorogarea de competență (*Sté Goeminne Hout c/a Till Russ*, 1984; *F.A. Berghoefer GmbH*, 1985) – a se vedea, B. Audit, L. d'Avout, *Droit international privé*, op. cit., p. 548. A se vedea și D.B. Abderrhamane, *Le droit allemand des conditions générales des contrats dans les ventes commerciales franco-allemandes*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1985; F. Bernard, *Les clauses attributives de jurisdiction dans les conventions européennes*, Thèse, Paris II, 2000, citate după B. Audit, L. d'Avout, *Droit international privé*, op. și loc. cit.